This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ॰सू॰ १

॥श्रीगणेशायनमः ॐ अथोपव्याहरणं विज्ञायते कृत्वादीक्रतुकामं कामयीतयत्नांगादीयत्नांगकामभि
तिप्राक्कूलान्दर्भान्स्तृणीर्यतेषुप्राङ्मुखोयजमानउपविश्यजपतियाः पुरस्तात्सर्वंस्तुपरिष्ठात्सर्वेनश्च॰
याः।ताभीरश्मिपवित्राभिः श्रद्धांयत्नमारभे।देवागातुविदोगातुंयत्नायविंदत।मनसस्पतिनादेवेनवानाद्यक्षः
प्रसुज्यताभिमितिश्रद्धएहीतिससेनत्वाह्वयामीत्याकूत्यावेदनंकरोत्याकूत्यैत्वाकामायत्वासमृधेत्वा।पुरोद
धेअमृतत्वायजीवसे।आकूतिमस्यावसेकाममस्यसमृध्यै।इंद्रस्ययुंजतेधियः आकूतिंदेवीमनसः
पुरोदधेयत्नस्यमातासुहवामेअस्तु।यदिच्छामिमनसासकामोविदेयमेनहृदयेनिविष्टमितिमनसाक्रिसं
कल्पयतेत्रिरुद्ध्वैः सर्वकामोग्नीनाधास्यइत्यग्न्याधेयेस्वर्गकामोदर्शपूर्णमासाभ्यांयक्ष्यइतिदर्शपूर्णमास॰
योः स्वर्गकामश्चातुर्मास्यैर्यक्ष्यइतिचातुर्मास्येषुस्वर्गकामः पशुनायक्ष्यइतिपशुबंधेस्वर्गकामःसोमेनय
क्ष्यइतिसोमेस्वर्गकामःसोमेनयक्ष्यइतिसोमेस्वर्गकामोग्निंचेष्यइत्यग्निंचयनेहीनेहर्गणेवायथाकामो॰
यत्कामोवायजतेतन्मऋध्यतांतन्मेसमृध्यतांतन्मेसंपद्यतांकामइत्यथर्त्विजांप्रतिवचनंतत्तऋध्यतांतत्तेसमृ त२
ध्यतांतत्तेसंपद्यतांकामइत्योंतथेतिप्रतिवचनं १ अथर्त्विजोदेवयजनंयाचतेऽध्वर्योदेवयजनंमेदेहि राम॰ १

(१)

रंपर्जन्योदेवोदैवतजाता ×२ ×दैवयजनंमेदेहि।तिहोतारमग्नि २

स्यध्वर्युमादित्योदेवोदैवोध्वर्युः सतेदेवयजनंददात्विसोंतथेतिप्रतिवचनंब्रह्मन्देवयजनंमेदेहीतिब्रह्माणंचं
द्रमादेवोदैवोब्रह्मासतेदेवयजनंददात्विसोंतथेतिप्रतिवचनंहोतर्देवोदैवोहोतासतेदेवयजनंददात्विसों॰
तथेतिवचनमुद्गातर्देवयजनंमेदेहीत्युद्गातांसतेदेवयजनंददात्विसोंतथेतिप्रतिवचनंसदस्यदेवयजनंमे
देहीतिसदस्यमाकाशोदेवोदैवः सदस्यः सतेदेवयजनंददात्विसोंतथेतिप्रतिवचनंचमसाध्वर्यवोदेवयज
नंमेदत्तेतिचमसाध्वर्यून्चमसाध्वर्यवोदेवादैव्याश्चमसाध्वर्यवस्तेतेदेवयजनंददात्विसों×होत्रकादेवयजनंमे
दत्तेतिहोत्रकानापोदेव्योदैव्याहोत्राशं९स्मिन्स्तेतेदेवयजनंददात्विसोंतथेतिप्रतिवचनं×७ तथेतिप्र
तिवचनमपिवानदेवयजनंयाचेत आदितएवतीर्थेस्नात्वोदेव्याऽहतंवासः परिधायशुद्धोहैवशुचिःपूतो
मेध्योविपाप्माब्रह्मवर्चसीसहकारिपत्न्यस्य आचतुर्थात्कर्मणोभिसमीक्षमाणोवेदकर्माणिप्रयोजयेत्प्रा
गपवर्गाण्युदगपवर्गाणिवाप्राङ्मुखः प्रदक्षिणंयज्ञोपवीतीदैवानिकर्माणिकरोतिदक्षिणामुखःप्रसव्यं
प्राचीनावीतीदिपित्र्याणिनिषन्नासीनः प्रह्वोवायथान्यायं छंदोगब्राह्मणंयथावैदक्षिणः पाणिरेवंदेव
यजनंयथासव्यस्तथापितृयजनंयथापितृयजनंयथापितृयजनंतथान्यत्रानकरणंयथाश्मशान

Checked 2012
K K S U ... RAMT... 441 1... M109... Dist. N...
M1097
Acc No: ~~2019~~
Title: -आश्वलायन
Author: -बौधायन
पत्र - (18) - subject → Ritual

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नंनरिंदेषुरुगरनोदेवयज १

आ०स्र० २ करणंतथाभिचारणीयेष्विष्टिपशुसोमेष्वादिनएवपुरोदकंदेवयजनंयस्मादन्यत्पुरस्तात्समेतिकंदेवयजं
नमात्रमनतिरिक्तिनष्टि २ अथर्त्विजांवरणं विज्ञायतेब्राह्मणाऋत्विजोयोनिगोत्रश्रुतवृत्तसंपन्नाअवि
गुणांगाअतिरिक्तिनोनपरिख्यातिक्रांतानांतगानांस्यजानानन्नूचानाहालेयवालेयपुत्रिकापुत्रपरश्वे
त्रसहो८कानीनानुजावरहिप्रवरान्परिहाप्यांगिरसोध्वर्युर्वासिष्ठोब्रह्मावैश्वामित्रोहोतायास्यउद्गा
ताकौषीतकःसदस्यो१वशिष्ठाभगवोगिरसोवायोनिर्दृतंविद्याचप्रमाणमित्येकेतांश्चेद्वृणीतान्या
पंनांगानेववृणीताकुन्खिलमध्वर्युमकिलासिकामिनंब्रह्माणमषंढ१होतारमकरालमुद्गातारम
शिपिविष्ट१सदस्यंप्रतिप्रस्थातानेष्टोन्नेताध्वर्युःपुरुषाब्राह्मणाछंस्याग्नीध्रःपोतेतिब्रह्मणोछावा मैत्रावरुणो
कोग्रावस्तुदितिहोतुःप्रस्तोताप्रतिहर्तासुब्रह्मण्यइसुद्गातुरभिगरोध्वगोपःस१स्त्रावइतिसदस्यस्यप्र
धानारंस्येकेदशावैकादशावाचमसाध्वर्यवोन्यदक्षिणाभिःपरिक्रीताभवंतीतिविज्ञायतेतस्मादग्नि
होत्रस्ययज्ञक्रतोरेकऋत्विक्दर्शपूर्णमासयोश्चत्वारऋत्विजोध्वर्युर्ब्रह्माहोताग्नीध्रइतिचातुर्मास्येषुप्र
तिप्रस्थातापंचमःपशुबंधेमैत्रावरुणःषष्ठःसर्वैसोमेध्वरेतानकर्मणःकर्मणोवृणीतेनैकैकमुपसंग रा०म० २

अस्वप्रधानात्

ध्वर्यवश्चा२

(2)

स्यचोदयेदसावहमाध्वर्यवेणत्वागछामियाजयतुमाभवानितिब्रह्मत्वेनहोत्रेणोद्गात्रेणसादस्येनेतिनस
दस्योविद्यतइत्येकेत्वेनत्वेनकर्मणाहोत्रकान्होत्रकानित्येकेतसुरुषाहोत्रकाश्चमसाध्वर्युर्वाऋत्विजांप्रप्र
मोयुज्यतेतेनसोमोयोक्तवइति ३ आदित्योदेवोदैवोध्वर्युःसमेध्वर्युरध्वर्योध्वर्युस्त्वावृणाइत्यध्वर्युमादि
देवो त्योदैवोध्वर्युःसतेध्वर्युस्तेनानुमतःकर्मैवाहंकरिष्यामीसोंतथेतिप्रतिवचनंचंद्रमादेवोदैवोब्रह्मासमेब्रह्मा
ब्रह्मन्ब्रह्माणंत्वांवृणाइतिब्रह्माणंचंद्रमादेवोदैवोब्रह्मासतेब्रह्मातेनानुमतःकर्मैवाहंकरिष्यामीसों
तथेतिप्रतिवचनमग्निर्देवोदैवोहोतासमेहोतर्होतारंत्वावृणाइतिहोतारमग्निर्दैवोहोतासतेहोतानेना देवो
नुमतःकर्मैवाहंकरिष्यामीसोंतथेतिप्रतिवचनंपर्जन्योदेवोदैवउद्गातासमउद्गातोद्गातरुद्गातारंत्वा
वृणाइत्युद्गातारंत्वावृणाइत्युद्गातारंपर्जन्योदेवोदैवउद्गातासतउद्गातातेनानुमतःकर्मैवाहंकरिष्यामी
सोंतथेतिप्रतिवचनमाकाशोदेवोदैवःसदस्यःसमेसदस्यःसदस्यसदस्यंत्वावृणइतिसदस्यमाकाशोदेवो
दैवःसदस्यःसतेसदस्यस्तेनानुमतःकर्मैवाहंकरिष्यामीसोंतथेतिप्रतिवचनमापोदेव्योदैव्याहोत्राशं१
सिन्यस्तामेहोत्राशं१सिन्योहोत्रकाहोत्रकान्वोवृणाइतिहोत्रकानापोदेव्योदैव्याहोत्राशं१सिन्यस्ता

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

८

आ॰ स्तृ॰ मेहोत्रशंसिन्यस्माभिरनुमतः कर्मैववयंकरिष्यामइत्यों तथेति प्रतिवचनं रत्याः यो देवा दैव्याश्चमसाध्वर्यव
३ स्तेमे चमसाध्वर्यवश्चमसाध्वर्यवश्चमसाध्वर्यवस्त्वोवृणइति चमसाध्वर्यून्नरमयो देवा दैव्याश्चमसाध्वर्यव
स्तेनेचमसाध्वर्यवस्तैरनुमताः कर्मैव वयंकरिष्यामइत्यों तथेति प्रतिवचनं वृतोजपति महन्मे वो चो यशो रुनो
भगोमे वो चो मे वो चो भगो मे वो चस्तपो मे वो चः स्तोमं मे वो चः स्तोमं मे वो चः कृसिं मे वो चो भुक्तिं मे वो चो विश्वं मे वो चः सर्वं मे
नर्य कृत्यानि वो चस्तन्मामवतु तन्माविशतु तन्माजिन्व तु तेन भुक्षिषीय देवो [illegible] देव मेनि सोमः सोमृमेत्यों तथेति प्रतिवचनं
मे वोच ४ सिंहे मे मन्युर्व्याघ्रे मेंतरामयो वृके मे क्षुद श्वे मे पिपासिर्धन्वनि मे पिपासा राजगृहे मे शनयाः रमनि मेतं
द्रिर्गर्दभे मे शिराः शास्वके मे क्षीरश्वस्थे मेवेपथुः कूर्मे में गरो गोबस्ते मेपसयोः प्रिये मे मनुर्भ्रीत्व्ये मे पाप्मास
पले मे निर्ऋतिर्दुष्टीनौमे व्यृद्धिः परस्वति मे समृद्धिः खड्गेम आर्तिर्गवये म आंध्यं गौरे मेबाधिर्यमक्षे मे शो
कोगोधायां मे हिमः कृकलासकुनौमे भीरुताकशे मे पापोगंधवलूके मे श्वभ्वशाः क्रोके मर्ष्यां मर्कटे मेइर्क्षेढिः कु
ललेमे मंस्पोलले मे मस्वोष्ट्रे मेत्रसर्ये मेश्रमोः व्यांम आर्ध्यं कोशे मे गंधः कुमार्यां मेलंकारः सूकरे मे क्रू
दथुः एदारवुनि मे स्वप्नः जगरे मे दुःस्वप्नोविद्युति मे स्मयशोलो भार्यां मे केदःशरभे मे पाप्माः लक्ष्मीः स्त्रीपुंसः एम॰
३
सेहोजरायां मे

(3)

न्नतमजासु मे वर्क्ष शोव्रास्ये मई त्याभ्रूहे मे स्तेयं वैश्ये मे कार्मकृत्स्यं रामैं जन्यंबं धुनि मेज्ञानं नैषादे मे ब्रह्महत्याकु
लिंगे मे क्षववथुरूललेमे विलासउद्गिलोमे वमनिः किंपुरुषे मे रोदो द्वीपिनि मे निष्पद्दस्तिनि मे किलासः श्वनि मे उ
रिमस्त्वावन्त्येषु मे म्लेच्छो विदेहेषु मे श्रीपथो महावर्षेषु मे ग्लौ मूजवत्सु मे नमाडुडु भौमे काशिके स्वाकुषु मे पित्तं
कलिंगेषु मे मेध्यमश्वनयौ मे प्रजस्तासुं अस्त्या मेउ श्वरिग्रमा खुनि मे दंतरोगो मक्षिकायां मे श्वल्कशः श्वु
के मेहरिमामयूरे मे जल्पा हृषे मे जरा चाषे मे पापवादो हंसेषु मे भ्रमो ब्रह्मो स्वस्ते मे किल्बिषमपेहि पाप्मन्स्तुनर
पनाशिनो भवा नः पाप्मन्सुकृतस्य लोके पाप्मन्धेह्यविहृतो यो नः पाप्मन्नजहाति तमु त्वा जहि मो वयमन्यत्रा
स्मन्निविशतां सहस्राक्षो अमर्त्यो यो नो द्वेष्टि स रिष्यतु यमु द्विष्मस्तमु जहीत्यथ तं दिशमेता अपउन्निं चति यस्यामस्य छिष्म स्तु
दिशि द्वेष्यो भवति दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यथापउपस्पृश्य यथेतं प्रविशति ५ अथे
दमग्न्याधेयं तस्यकः कर्मणउपक्रमो भवती स्तुक्तास्पृतन स्त्राण्युक्तमात्मनः पुरश्चरणंकथमत्रानुपूर्व्यं भ
वति स्नानपवनमंत्राचमनमंत्रप्रोक्षणपुण्याहवाचनानि श्रद्धामाहृत्याकृत्वा वेदनं कृत्वोपध्याल्हसक्कलिजोवृत्वा
हयित्वा देवयजनं याचित्वा देवयजनमाधायाग्नेरणी वेद्युल्कराबुद्देशेन प्रपद्य जयघने नगार्हपत्यं निष्टप्य प्राचीं

जनमादाय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्फ्येन गार्हपत्यस्यायतनमुद्धन्त्युद्धन्यमानमस्या अमेध्यमपपाप्मानं यजमानस्य हन्तु। शिवा नः संतु प्रदिशश्च
तस्रः शंनो माता पृथिवी नोरुसा नेत्यथैनदद्भिरवोक्षति शंनो देवीरभिष्टय आपो भवंतु पीतये शंयोरभिस्रवं
तु न इत्येवमेवान्वाहार्यपचनस्यायतनमुद्धत्यैवमाहवनीयस्यैवमिन्तरयोर्येदि कारिष्यन्भवत्यथांतरेणावेष्युत्का
वुद्दैशो नोद्धृः प्रनिष्क्रम्यतां दिशं यंति यत्रास्य संभारा उपक्लृप्ता भवंत्यपि वोत्तरेण शालायाः सर्वे संभारा उप
क्लृप्ता भवंत्यपि वांतर्वेदि प्राचीनं तान्संभारानुपर्येमे कैकं संभारमेकैकेन यजुषा संभरति वैश्वानरस्य रूपं पृ
थिव्यां परिस्रसा। स्योनमाविशंतु न इति सिकताः संभरत्यनिदधात्येवमेवोत्तर मुत्तरं संभारमुत्तरेणो
त्तरेण यजुषा संभरत्यसंभरत्यैवनिदधातु या श्वसिकता आखूत्करं च वल्मीकवपां च सूदं च वराहविहतं च पुष्क
रपर्णं च शर्कराश्चेत्यष्टौ पार्थिवा अथोत्तरेण यजुषा षड्ढिरण्यशल्कानाहरत्यथ वानस्पत्याभिर्वानस्पत्याः
शाखा आर्द्राः सपलाशाः ~~सपलाशा~~ः समारोहाः प्रादेशमात्रीरप्रतिशुष्काग्रा आहरत्यपि वा यथालाभं पर्णे
द्वाभ्यां चित्रियस्याश्वत्थस्येतिस्त्रः समिध आर्द्राः सपलाशाः समारोहाः प्रादेशमात्रीरप्रतिशुष्काग्रा आह
रत्यपि वा यथालाभं चित्रियादश्वत्थात्संभृतानां बृहत्यः शरीरमभिसंस्कृतास्तु। प्रजापतिना यज्ञमुखेन संभृ रा॰म॰ ४

तांस्तिस्रस्मिन्संस्थिं पृश्निर्मिथुनाः प्रजासा इति मुंजकुलायमाहरति याते अग्न ओजस्विनी तनूरोषधीष्वप्रवि (९)
ष्टा तां त इह संभरामीत्यथास्मा अरणी आहरत्याश्वत्थीं शमीगर्भस्य मध्यशमीशैंगर्भं वा चतुरंगुलमुत्से
धां द्वादशांगुलविस्तीर्णां षोडशांगुलमायतां मपि वा प्रादेशमात्रीं सर्वतः समां चतुरंगुलमुत्सेधात्तस्या उत्त
रायाः अनुलोममधस्तात्प्रतीचीनप्रवणं प्रजननं कुर्वंति तावतीमेवोत्तरारणिमथैते आहरत्यश्वत्थाद्य
वाहाद्भिजा नाम ग्रेत्तत्तं यज्ञियां संभरामि। शांतयोनिं शमीगर्भमग्नये प्रजनयितवे। यो अश्वत्थः शमीग
र्भ आरुरोह त्वे सचा। तं ते हरामि ब्रह्मणा यज्ञियैः केतुभिः सहेत्यथैतान्संभृतान्संभारान्पुनरेव संभरति यत्त्वा
समभरं जातवेदो यथा शरीरं भूतेषु न्यक्तं। स संभृतः सीदतु शिवः प्रजाभ्य उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वानिति
६ अथ वै भवतींद्रो वृत्रं हत्वासुरान्पराभाव्य सोमावास्यां प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वेद्युरागच्छन्। पितॄन्न्य
तो गच्छत्। तं देवाः पुनरयाचंत न मेभ्यो न पुनरददुस्ते ब्रुवन्वरं वृणामहै अथ वः पुनर्दास्याम इः अस्मभ्यमे
व रवैद्युः क्रियाताइति। तमेभ्यः पुनरददुस्तस्मात्सितेभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते। यसितेभ्यः पूर्वेद्युः करोति। पितृभ्य
एवं नयत्तं निष्क्रीय यजमानः प्रतनुत इति ब्राह्मणमथ यदि गां न लभते मेषमजं वा लभते। पिवाघृतमो र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ॰सू॰ ५ नेपञ्चानस्योपरिष्टात्स्रभृतमाज्यंपयोवानीयतस्मादेतत्सर्वंकरोतियद्वाकार्यंविज्ञायतेचधेन्वैवाएतद्देतो
परान्यंपयोवानडुह्स्तेडुलाइतिगौरेवागसामान्यात्सप्रच्छन्नाअंबरीषंवोत्तपनीयंवाभिप्रव्रजेत्सपिवो
पासनमेवाभिप्रव्रजंस्तद्धर्मोपासनंकुर्वंवाब्राह्मणौदनिकेकुर्वंतिसोत्रचैवहिहूयतइतिसमानंकर्मासं
भारनिवपनादथतत्तीयंसंभाराणांत्रेधाविभज्यसभ्यावसथ्ययोराहवनीयेवासभ्यावसथ्ययोःसंकल्पः
समानंकर्मासमिदाधानात्संचपंचनानावृक्षीयाःसमिधोभ्यादधातिकथमत्रानुपूर्व्यंभवत्यश्वत्थश्चौ
दुंबरश्चपर्णःशमीचविकंकतश्चैतेनैतदत्रानुपूर्व्यंभवतिकथमुखल्वैंद्र्यादिस्योरंतइत्यैंद्र्यादिस्य
योरंतउदश्चयदिकंसृजेत्ततोन्यंदद्याहोत्रर्थमुद्धरेदितितत्रसमासएवैतदुपपद्यतेनान्यत्रप्रणीतस्याये
र्लौकिकत्वाद्यस्मिन्होत्राकुर्तस्यास्तोग्निःकर्मानंतस्यधारणमित्यपद्यतेकर्मणिलौकिकःसंपद्यतेप्र
सिद्धानितनुहवींषिप्रसिद्धाअग्न्याधेयदक्षिणादद्यातिताश्चेन्नाधिगच्छेद्यांसांस्येनावंतिमथान्वो
दनान्वैनावतोदद्यात्तेनोहैवैतंकाममवाप्नोत्सप्येकांगांदक्षिणांदद्यादितिपैंगलायनिब्राह्मणंभवतिन
त्वेवानाहिताग्निःस्याद्विज्ञायतेचदेवानांवाएषोन्यतमोयएषआहिताग्निरित्यथयदस्याग्निमुद्धरंति राम॰ ५

सहस्त्रंतेनकामदुघोवरुंधेथयद्यग्निहोत्रंजुहोत्रंजुहोतिसहस्त्रंतेनेत्यपरिमितमेवेदमुक्तंभवति ७ अ
थाग्न्याधेयस्योपवसथइत्युपकल्पयतेगांमांसलामहतंवासश्चतुरउदकुंभान्स्त्रीनौदुंबरीछूलानौदुंब
रीस्रुवमेकांवपाश्रपणीमविशाखामौदुंबरीमेवसर्वाणेवान्यान्स्थालीपाकान्येतद्यज्ञिकान्संभारानेर
कोपबर्हणेआंजनाभ्यंजनेआसंतणासुविंस्यांसत्रमितिदक्षिणातएतत्परिश्रितंभवतितस्येतस्मिम
रिश्रितेभयाडाहृतस्यकेशांतंकरोतितत्स्नीवीणिदर्भैपुंजीलान्युपनिपत्यवपनिवपेत्स्वपेदेवेनसवि
त्रापसूतोब्रह्मणासंशितोहं।यानिमइतऊर्ध्वलोमानितानिमस्वस्त्ययेसंलिम्पथैनमुप्तकेशश्मश्रुंनि
कृंतनखमुदकुंभेनाभ्यवनयन्वाचयतीमामआपःशिवाःसंतुदुष्कृतंप्रवहंतुमे।शुद्धाःप्रयुंजीमहिकृत
निनिस्नातःप्राङुपसस्थाहतंवासःपरिधायालंकृत्सांकेऽथेनमेकविंशासादर्भपिंजूलैस्त्रिधाविभक्तैः
सप्तभिःसप्तभिस्तूष्णींपवयित्वोदपात्रमादायेमांदिशंनीत्वाचतुष्पथएतस्मिन्नेवोदपात्रेवेक्षमाणंपा
प्मानोविनिधीन्वाचयतिसिंहेमेमन्युर्व्याघ्रेमेंतरामयइत्यांतमेनमनुवाकंनिगदयतिनीपापःपराप्मा
त्रमनवेक्षमाणआयंतिहस्तपादान्प्रक्षाल्यैतेनैवपथैनमेत्यपवमानःसुवर्जनइत्येनमनुवाकंय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ॰सू॰ ६

न्नमानं वा चयन्नग्निमीजेयत आमात्या दिध्ममादीप्यान्वाहार्यपचनवेळायां सादयित्वा शोधयित्वा बर्हिषाप
रिस्तीर्याज्यं विलाप्योत्स्योतरतएतानुपसादयति चतुरङ्गरकुंभांस्त्रीनौदुंबरीं ध्रूलानौदुंबरीं दवींमेकां वपा
श्रपणीमविशाखामौदुंबरीमेव दक्षिणतः सर्वानेवान्यान्स्थालीपाकार्यैतयज्ञिकान्संभारानेरकोप
बर्हणो अंजनाभ्यंजने आज्यं तृणमुष्टिं स्फ्यं सूत्रमिति दक्षिणतो धिदेवनं करोति नदेकान्नपंचाशतो
क्षान्निर्वपंत्यथ स्फ्यमादाय सकृदेव दक्षिणोङ्क्त्यपहता असुरा रक्षांसि पिशाचा ये क्षयंति पृथिवीमनु।
अन्यत्रेतो गच्छंतु यत्रैतेषां गतं मन इत्यथैनदद्भिरवोक्ष्य उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः।
असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोवंतु पितरो हवेष्वित्यथोल्मुकमादत्ते ८ य आददानाः स्वधया नवा निपित्रा
णि रूपाण्यसुराश्चरंति। परापुरो निपुरो ये भरंत्यग्निष्टानस्मात्प्रणुनो कुयज्ञादिति तेनोल्मुकमभितपसग्निः
पावकः सुदिनानि कृण्वन्नितोसुरान्नुदतादूरमोकसः। पितृणां येवर्ता कल्वेहभागमिच्छंतरनितदवैवयं
तं करोति तस्मिन्नुल्मुक आज्यस्तोकं प्रश्चोतयति तं दक्षिणाग्रं बर्हिस्तृणानि सकृदाच्छिन्नं बर्हिरूर्णामृदु
स्योनं पितृभ्यस्त्वा स्तृणाम्यहं। अस्मिन्सीदंतु मे पितरः सोम्याः पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः सहेत्यथ राम॰ ६

पितृनावाहयत्युदीराणा इहसंतु नः सोम्याः पितरः पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः सह। असुं गमाः ससपुजो
वृकास आनो हवं पितरो द्यागमंतु। एहगच्छंनि पितरो हविषे अत्तवे। अस्मिन्यज्ञे बर्हिष्यानिषद्यमावीरः प्रमा 8
युनगिस्यथैभ्य एरकोपबर्हणे निवेदयन्नस्मासन ९ शयनं चेमेन योः सोम्यास आगताः। प्रियाजनाय
नो भूत्वा शिवा भवथ शंकरा इत्यथैभ्यः पानान्याहरति मधुपानं क्षीरपानंस कुपानं पद्मा भवत्यन्यथास
रोभ्यो दद्यात्यन्यद्रुपनिनयन्न एन द्वः पितरः पितामहाः प्रपितामहाः पानमिमत्रैवैनोदकं मेनमार्जयति
तूष्णीं नदक्षान्प्रसुप विशंति ९ चत्वारः पिता पुत्राः पिता पुरस्तात्ज्येष्ठो दक्षिणतोनुजः पश्चात्कनीया
नुत्तरतो द्वादशाक्षान्पिता प्रक्षिनतिनद्विजयते द्वादशज्येष्ठस्तद्विजयते द्वादशानुजस्तस्तद्विजयते न्य
थयेनिक्षिष्यंतेनान्कनीयान्समूपहंत्यथयद्विद्वौ भवतो द्विरायामः पिताथयद्येकोजायात्कनीयाथ
यदि नैव भवतस्तु मौ द्विरायामौ जाया पत्नी एष एव त्रिभुन्याय एष एव द्वयोः कृतं कृतमित्सेवव्यपगच्छेति
द्यूतागौरित्युल्कोनिष्टंत्यथैभ्यो बर्हिरादाय गामुपाकरोति पितृभ्यस्त्वा पितामहेभ्यस्त्वा प्रपितामहेभ्य
स्त्वा सुष्टामुपाकरोमीति तूष्णीमित्येके थैनामसृजिः प्रोक्षति पितृभ्यस्त्वा पितामहेभ्यस्त्वा प्रपितामहेभ्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ०सू०
७

~~स्वामसिनिमनमले~~न्यस्ताजुहंप्रोक्षामीनितूष्णीमित्येकेनामत्रैवमनीचीनशिरसींदक्षिणापदींसंदैज्ञपयंति
तस्यैसंज्ञप्तायाअग्निरभिषेकंप्राणानाप्याययतितूष्णींतूष्णींवपामुत्खिद्यहृदयमुद्धरंतिप्रज्ञातानिचा
वदानानिप्रज्ञातौचमतस्नूतान्येतेषेवश्रूलेषूपनिक्ष्येतस्मिन्नेवाग्नौश्रपयंतिश्रृतायांवपायांपंचस्व
वत्तनीर्जुहोति १० याःप्राचीःसंभवंसापउत्तरतस्थयाः। अग्निर्विश्वस्यभुवनस्यधर्त्रीभिरंतरन्यंपि
तुर्दधेस्वधानमःस्वाहा। अंतर्दधेपर्वतैरंतर्मह्यापृथिव्या। दिवादिग्भिरनंताभिरूतिभिरंतरन्यंपितामहा
द्धेस्वधानमःस्वाहा। अंतर्दधऋतुभिःसर्वैरहोरात्रैःससंधिकैः। अर्धमासैश्चमासैश्चांतरन्यंप्रपिताम
हाद्धेस्वधानमःस्वाहा। यन्मेमातामलुलोभचरत्यननुव्रता। तन्मेरेतःपितावृंक्तामाभुरन्योपपद्यताऽ
स्वधानमःस्वाहा। यद्वःक्रव्यादंगमदहल्लोकान्नयन्प्रणायंजातवेदाः। तद्वोअहंपुनरावेशयाम्यरिष्टाःस
र्वैरंगैःसंभवंतुपितरःस्वधानमःस्वाहेतित्रेधावपांविछिद्योदुंबर्यादर्व्याजुहोतिसोमायपितृमतेशुष्मिणे
जुकूमोहविः। वाजिंनिंदूंतुषस्वनःस्वजाहव्यंदेवेभ्यःपितृभ्यःस्वधानमःस्वाहा। अंगिरस्वंतमूतयेयमं
पितृमंतमाहुवे। वैवस्वतेदमद्विनःस्वजाहव्यंदेवेभ्यःपितृभ्यःस्वधानमःस्वाहा। यदग्नेकव्यवाहनपितृन्यक्ष्य राम०
७

नावृधः। प्रदेवेभ्योवहाहव्यंपितृभ्यश्चस्वजाहव्यंदेवेभ्यःस्वंपितृभ्यःस्वधानमःस्वाहेतितूष्णींदर्व्याभ्याधाय
पिंडानामावृतैतान्यवदानानिददातित्दयमेवाग्येथसव्यंमतस्नुमथदक्षिणमेतत्तेततासौयेचत्वामनुया
ऽश्चत्वमत्रान्वस्यैषातेततस्वधाक्षितिर्यावतीपृथिवीतावतीतेमात्रातावतीतएतांमात्राभूतांददामिपृथि
व्यामितमसितततायमाक्षेष्ठाइतिद्वितीयंददास्येतत्तेपितामहासौयेचत्वामनुयाऽश्चत्वमत्रान्वस्यैषातेपि
तामहस्वधाक्षितिर्यावदंतरिक्षंतावतीतेमात्रातावतीतएतांमात्राभूतांददाम्यंतरिक्षेणामितमक्षितिपि
तामहायमाक्षेष्ठाइतितृतीयंददास्येतत्तेप्रपितामहासौयेचत्वामनुयाऽश्चत्वमत्रान्वस्यैषातेप्रपिता
महस्वधाक्षितिर्यावतीद्यौस्तावतीतेमात्रातावतीतएतांमात्राभूतांददामिदिवामितमसिप्रपिताम
हायमाक्षेष्ठाइदसत्रपितरोयथाभागंमंदध्वमित्युक्त्वात्रैकेनोदकुंभेनमार्जयतितूष्णीमथैभ्योगाममुपपरे
सलोहितमुपप्रवर्तयतियानिरक्षाऽस्यसग्भागानियेचापिपितरोहरंतांविहरंतांतव्यंतुरुधिरस्यते
।येनःपतिनागर्भाअसृग्भाजउपासते। तेभ्यःस्वजास्वधानमस्तुप्रगुवंतुमदंतुचा। यआमायेचपक्वा
येचदुष्टाःपतंतिनः। तेभ्यःस्वजास्वधानमस्तुपृणुवंतुमदंतुमदंतुव। येकुमारायास्त्रियोयेविज्ञाताःपतं

(7)

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ.सू.
८

नितः।।तेभ्यः स्वजास्वधानमस्तु णुवं तुमदंतु चेसागसां जनं ददास थाभ्यं जनं ददास थ वासा ऽं सिरदास
थ षड्डिनेमस्कारैर्विपर्यासमुपतिष्ठेते ःथवीरं या चने थेनान्तुस्थाप्य प्रवात्यतिसभिर्मन आह्वयनेम
नोन्वाहुवामहे आनएतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मनुइसत्रेन दहतंवास एवंविदे ब्राह्मणाय दत्वाप्यह
सनीयं वासः परिधाय दक्षिणे पूर्वेरसन्निर्माजयते ११ यासु गंधारसा वर्णाबलं च निर्दिनेव्रभे। नाम
आपः शिवाः सं तु दुःष्वप्नं प्रवहंतु मे। याऊर्जमभिषिंचंति देवप्रषिनामही। नाम आपः शिवाः संतु दुःष्व
नं प्रवहंतु मे। यासां निष्क्रमणे सर्वमिदं जायते जगत्। नाम आपः शिवाः सं तु दुःष्वप्नं प्रवहंतु मे। यासामि
मेत्रयो लोकास्तेनसा परशासा हृताः। नाम आपः शिवाः संतु दुःष्वप्नं प्रवहंतु मे। याः प्राचीर्याः दक्षिणा याः
चि प्रातीर्या उदीचीर्या ऊर्ध्वा रेवतीर्मधुमतीरापः स्रवंतु शुक्राः। नाम आपः शिवाः संतु दुःष्वप्नं प्रवहंतु
मे इसत्रेन दसनीयं वासो विमुच्यात्मसपर्चाग्रेरुदेति प्रजापतेनत्वदेनाम्यन्यइस धीत्सुकमपि सज
स्य भूद्रनो हविषो ~~....~~ जातवेदा अवाहव्यानि सुरभीणि कृत्वा। प्रादा सितत्म्यः स्वधया ते अक्षन्न
जानन्नग्ने पुनरत्थेहि देवानि सत्रेना न्यवहीना निब्रांणेभ्यो ददाति दद्द्यस व्यं मतस्तु मधदक्षिणं य राम.
८

न्यन्परिधाय प्राजा… स यमेवाग्ने

थाग्नहूमन्वं कुरुतेगामेनामंशशः कृत्वा ब्राह्मणेभ्यो वरं ददासथै हयेके चैतस्यैमांसलभंते सर्वे ह वा अ
स्यैतेगौभाजशो भवंसमास्येजयातभ्यातानान्वाष्टभतश्रतिकुल्वा मांसहोमं जुहोति। एषहवाउपवसथउ
पस्यस्मिंदेवावसंतिप्रातर्जे ष्यामो वामं वस्विसेनेवैदेवानां वामं वसु यदाग्रे यो घ्राकपा ~~..~~ लउपहैतं
वामं वसुछंति यस्य हवा एनामेवं विद्वन्गां कल्पयते सर्वं पाप्मानं तरति तरति ब्रह्महत्यामपपुनर्मृत्युं ज
हवा एनालि यतीतिहोवाच प्रजापतिस्ता निर्क्रूरमांडानीसा चक्षते का जयानीतिवा मांसहोमा इतिवाति मोक्षा इति
वासयत्किंचास्मिंलोके पापं कर्म करोति सर्वस्मात्तस्मान्निर्मुच्यान्तःणाः स्वर्गं लोकमेतीतिहोवाच प्रजाप
तिः १२ अग्नीनाधास्यमानो भवति स उपकल्पयते उषाश्च सिकताश्च खल्वरं च वल्मीकवपां च सूदं
च वराहविहतं च पुष्करपर्णं च शर्कराश्चेत्यपो पार्थिवा अथवानस्पत्या अश्वत्थश्चोदुंबरश्च पर्णं
श्च शमी च विकंकतश्चाशनिहतश्च शमीगर्भोवरणीसंज्ञकुलायं चित्रियस्याश्वत्थस्य निः समिध
आर्द्राः सपलाशाः स प्रारोहाः प्रादेशमात्रीरमतिशुष्काः याः बहिरप्यशकलं त्रीन्सौवर्णान्त्रीन्रा
जतानश्वंरुवं वाहं रथचक्रं ब्राह्मौदनिकान्त्रीहीन्सर्वौषधं रोहितं चर्मानडुहं नवानियत्रपात्राणीस

8

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ॰स्॰ थास्मा अरणी आहरति यो [illegible] नियो अश्वत्थः शमीपर्णो आरुरोहत्वे सचातंतेहरामिब्रह्मणायज्ञियैः केतु
९ भिः सहेस थानो नक्षत्राणामेवमीमा ९ सा कृत्तिकास्वग्निमादधीत रोहिण्यामग्निमादधीत पुनर्वस्वोरग्नि
मादधीत पूर्वयोः फल्गुन्योरुत्तरयोः फल्गुन्योश्चित्रायामित्य थानऋतूनामेवमीमा ९ सा वसंते ब्राह्मणो
नयी ग्निमादधीत ग्रीष्मे राजन्यः शरदि वैश्यो वर्षासु रथकारस्सर्वो खलु यदेवैनं श्रद्धोपनमेदथादधीत सैवा
स्याधिरिति नेदनदानस्यातिवेलं वा श्रद्धायुक्तस्याथ वै ब्राह्मणं भवति यो रोहिण्यामग्निमादधीत ऋध्नोसेव
सर्वोऽग्नो हाऽग्नो हनि सा या वै शाख्याः पौर्णमास्या उपरिष्टादमावास्या भवति सा सकृत्संवत्सरस्य रोहि
ण्यां संपद्यते तस्यामादधीते स्थास्पैनं पुरस्ताद्देवयजने गारं वा विमितं वा कारितं भवति न
स्य द्वे द्वारौ कुर्वंति प्राचीं च दक्षिणां च मध्ये गार्हपत्यस्यायतनं कुर्वंति पुरस्ताद्द्वारस्यासु प्रक्रमेष्वाहवनीय
स्याग्नि वा चक्षुर्निमिते दक्षिणतो विषुवस्यान्वाहार्यपचनस्यापि वा यथा द्वौ भागौ प्राक्स्यातामेकः पश्चा
दिसेवं त्रेधोद्धृत्य त्वाचोऽस्य केशश्मश्रु वपनेन खानि निकृंतन एवं पत्नी केशवर्जमुभौ मानुषेणालंकारेणा
लंकृतौ भवतोऽहतवाससा रैंवधाम्नां व्रतोपायनीयं याचयति तस्याशितौ भवतः सर्पिर्मिश्रस्य पयो मिश्र राम॰ ९

स्य १३ अथाधिवृक्षसूर्ये पाचति सर्वौषधमाज्यस्थालीं सस्रुवां स्रुचं बर्हिर्वी सोदीयांश्छकलानि सेतत्स मा
दाय संप्रद्वंन्या अंबरीषं वोनयनीयं वाभिप्रव्रजंति तस्मिंदीप्यांश्छकलान्संप्रकीर्य बर्हिषा परिस्तीर्य आज्यं
विलाप्योत्सूयांजलिनो पस्तीर्णाभिघारिते सर्वौषधं जुहोसत्यये सर्वौषधाय पुष्टे प्रजननाय स्वाहेसथन
यानभ्या नानानाभ्रष्टूनदइति द्वाभ्यामास्हामां जुहोसथ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा प्राजापत्यां जुहोति प्र
जापते न त्वदेतान्यन्य इत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वानुरव्यां जुहोत्यन्वग्निरुषसामग्रमरव्यदन्वहानि प्रथमो
जातवेदाः। अनुसूर्यस्य पुरुत्रा चररश्मीननु द्यावापृथिवी आततान स्वाहेसथैतानगारान्संनेत्राशा
रावेवायजमानो गृह्णाति आयुषे वो गृह्णामि तेजसे वो गृह्णामि तपसे वो गृह्णामि वीर्याय वो गृह्णामि
ब्रह्मवर्चसाय वो गृह्णामीसथैनानादायोपोत्तिष्ठति आयुर्मीमाविशतु भूतिर्मामाविशतु ब्रह्मवर्च
संमामाविशत्विति तानध्वर्यवे संप्रदायोदायंत्यन्वारब्धे यजमान एतेनैव यथेतमेत्योत्तरेणागारंप
रीत्य पूर्वया द्वारा प्रपद्य गार्हपत्यस्यायतने खुध्योपसमादधाति परिस्तरणं नि दक्षिणत उपविशतो ब्र
ह्मा च यजमानश्चाथैनद्वौ हिंतचर्मानडुहं जघनेनाग्निं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति तस्य वहसः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ·सू·
१०
कालेचतुरःपात्राण्व्रीहीन्निर्वपतिब्रह्मणेजुष्टंनिर्वपामीतिवातूष्णींवाथनिरुप्तानभिमृशतिसाकूसैलाकामा
यत्वासमृधेलेसथैनान्व्रीहीछूर्पेसमुप्याजिरम्युस्यचर्माहत्सपैतस्मिन्नेवचर्मण्युलूखलमुसलेनि
धायावहंसथैतेनैवपात्रेणचतुरउदपात्रानानयतियदिवीडितास्थालीभवतियद्युवाअव्रीडितापंचवा
न्यसोवाससमोदकःसंपद्यते १४ तंयएवकश्चनकुशलःपरीधेनश्रपयित्वाभिघार्यादंचमुद्वासय
सथेनमायतीगवल्गिम्पःप्राकुरुपसंगच्छंतागनमेनदक्षिजोथैतांपात्रीनिर्णिज्योपस्तीर्यतस्यामेनमसं
ग्रनिवोद्धरतिसर्पिरासेचनंकृत्वाप्रभूतमाज्यमानीयाथैनस्यैवोदनस्योपघातंजुहोत्युपतिष्ठतेवाग्र
वेधसेकवयेमेध्यायवचोवंदारुवृषभाययहस्ये।यतोभयमभयंनन्नोअस्त्वदेवान्यजेहेड्यान्स्वाहेस
थैतांश्चतुरआर्षेयाननुतरनोनुदिश्यासुपवेश्यनानत्तुपूर्वमाचमय्यतिभ्यएनंमस्मिंस्पृशन्ननुलिं
दन्निवोपोहतित्रिःप्राश्यप्रशंसंतिराद्धस्तेब्रह्मौदनइतितेभ्यःसांवत्सरंददात्यथैषउत्तरआसीनो
ब्राह्मणःक्षामकाषंप्राश्नातितस्यैयदस्योपकल्पयतेतद्ददात्यथयदाज्यमुच्छिष्यतेतेनसमिधोभ्य
ज्यार्द्धांश्चिदुवस्यनघृतैर्बोधयतातिथिं।आस्मिन्हव्याजुहोतनस्वाहा।उपत्वाग्नेहविष्मतीर्घृताचीर्यं राम·
१०
तिःसमिधा

नुहर्यतजुषस्वसमिधोममस्वाहा।तंत्वासमिद्भिरंगिरोघृतेनवर्धयामसि।बृहच्छोचायविष्ठ्यस्वाहेतिगायत्र
त्रीभिर्ब्राह्मणस्यत्रिष्टुभीराजन्यस्यजिघर्म्यग्निमात्वाजिघर्म्याग्रदीअग्नेहविषोजुषाणइतिजगतीभिर्वै
जनस्प श्यस्पृष्टोपाअजनिष्टजागविस्त्वामग्नेमानुषीरीडतेविशः सप्ततेअग्नेसमिधःसप्तजिह्वाइतिसमि
त्सुवत्सतरीददात्यथास्माअरणीप्रयच्छन्नाहवाचंयमोभविष्यसिसंशाधियत्तेसंशिष्यमितिस
आहब्राह्मणानाशयतान्वेणोपायतसंभारान्निधत्तेतितस्यसुमिक्षमग्न्याधेयंभवतिसोग्न्याधेयस्यस
दा मद्धिस्तैरुत्नोग्न्याधेयेगांकुर्वीतघोररूपमितिकुर्वन्नैवापिलेवनकुर्वन्नापिवक्षीरपिकुर्वीतानुचैतस्य
भवेत्युण्याप्रशंसेतिकात्योथास्माअरणीप्रयच्छतितेप्रतिगृह्णाति १५ महीविश्पत्नीसदनेऋत
स्यार्वाचीएतंधरुणेरयीणां।अंतर्वत्नीजन्यंजातवेदसमध्वराणांजनयथःपुरोगां।आरोहतंदशतं
शक्वरीर्ममर्तेनाग्नआयुषावर्चसासह।ज्योग्जीवंतउत्तरामुत्तरांसमांदर्शमहंपूर्णमासंयज्ञंयथा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ·स्त· यजाइसथैनेउपनिगच्छात्स्त्रियवतीस्थो अग्निरेतसौगर्भेरधाथांनेवामहंददे। नत्सत्यंयद्वीरंबिभ्रथो

११ वीरंजनयिष्यथः। तेमत्यातः प्रजनिष्येथेतेमाप्रजातेप्रजनयिष्यथः। प्रजयापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनसुवर्गे

लोकइसथैनमनन्तात्मसमुपनयतिमानुषाद्दैव्यमुपैमिमानुषान्नयतिइदमहमनन्नात्मसमुपैमि

मानुषाद्दैव्यमुपैमिरैवीवाचंयच्छामीतितंवाचंयमंरात्रिंजागरयंतआसनेशाल्कैस्ताँ रात्रिमग्निमिंध

नेशाल्कैरग्निमिंधानेउभौलोकौसनेमहंउभयोर्लोकयोर्ऋध्यातिमत्सुनराम्पहमिस्तुत्तरेणगार्हपत्यस्या

यतनंकल्माषमजंबध्नातितेनैनमाधास्यमानंसंख्यापयतिप्रजाअग्नेसंवासयाशाश्चपशुभिःसह।

ही राष्ट्राण्यस्मा आधेतियान्यासन्त्सवितुः सवइति १६ अथाध्वर्युरपररात्रआहुसारणीनिष्टपतिजा

तवेदोभुवनस्यरेतइहसिंचतपसोयज्ञनिष्यने। अग्निमश्वत्थादधिहव्यवाहँ शमीगर्भाज्जनयन्यो

मयोभूः। अयंतेयोनिर्ऋत्वियोयतोजातोअरोचथाः। तंजानन्नग्नआरोहाथानोवर्धयारयिमित्यथैन रा·म·

११

मग्निँसनेसमुप्यदक्षिणतोज्वलयंतआसते।थैनान्यग्न्यायतनानिशकृत्पिंडेनपरिलेपयत्यथतु॰

नीयँसंभाराणामादायगार्हपत्यस्यायतनेनिवपतियत्पृथिव्याअनामृतँसंबभूवत्वेसचा।नद॰

ग्निरय्येदत्तस्मिंनाधीयतामयमितिसयत्रोषानुपाधिगच्छतितज्जपतियददश्चंद्रमसिकृष्णंतदपी

हेत्यथैनानादधातिदिवस्त्वावीर्येणपृथिव्यैमहिम्ना।अंतरिक्षस्यपोषेणसर्वपशुमादधइत्यथैनां॰

त्संप्रयौतिसंवःसृजामिहृदयानिसँसृष्टंमनोअस्तुवः।सँसृष्टःप्राणोअस्तुवः।संयावःप्रियास्त

नुवःसंप्रियाहृदयानिवः।आत्मावोअस्तुसंप्रियःसंप्रियास्तनुवोममेत्यथैनानभिकल्पयतिकल्पेतां

द्यावापृथिवीकल्पंतामापओषधीः।कल्पंतामग्नयःपृथगस्मज्यैष्ठ्यायसव्रताः।येग्नयःसमनसों

तराद्यावापृथिवीवासंतिकाबत्नअभिकल्पमानाइंद्रमिवदेवाअभिसंविशंत्विसथानिशिष्टानांसं

भाराणामर्धानादायदक्षिणयाद्वारोपनिर्हृत्यान्वाहार्यपचनस्यायतनेनिवपतियदंतरिक्षस्यानाम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ०स्र०
१२

तं॑ संबभूव बभू त्वे सचा। तद्वायुरग्नये ददात्तस्मिंनाधीयनामयमिति सयत्रो षाञ्चुपाधिगच्छति तज्जप
तियदर्दश्वं इमसिहृस्सं तदपीहेतितथादधातितथासंप्रयोतितथाकल्पयसथैते नैवयथेतमेसाति
शिष्टान्त्संभारानादायपूर्वं याहूरीपनिर्दसाहवनीयस्यायतेनेनिवपत्तियद्दिवोनाम। तं॑ संबभू
व त्वे सचा। तदादित्योग्नये ददात्तस्मिंनाधीयतामयमितिसयत्रोषाञ्चुपाधिगच्छतितज्जपतियदर्द
श्वं इमसिहृस्सं तदपीहेतितथादधातितथासंप्रयौतितथाकल्पयति अथगोमारं समादिशति
स आहविस्तना अग्नयो माकृश्वनोनंतरेणसंचारीदित्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रसङ्कुः उत्सगाहं
पसस्यायतनउपरिसंभारेषु मुंजकुलायं निदधातितस्मिन्प्रनीचीनप्रजननाम धरारणीं निधा
यदश्वाहोत्राचरारणीमवदधाति स आह मंथनेतियजमानः प्रथमोमंथति यजमानउत्तमोमंथ
तिं जातेवरंददामीति वाचं विसृजते थैनमुपतिष्ठते ऽजीजनन्नमृतं मर्त्यासो स्रेमाणं तरणिं वीडुजं राम० १२
जनयति

भं। दशस्त्वसमारो अश्नुवः समीचीः पुमांसं जातमभिसंरभंतामित्यथैनमभिप्राणिति प्रजापतेस्त्वा प्राणे
नाभिप्राणिमि पूष्णः पोषेण मह्यं। दीर्घायुत्वाय शतशारदाय शतं शरद्भ्य आयुषे वर्चसे जीवात्वै पुण्याय
प्राणे त्वामृतमादधामि। अन्नादमन्नाद्याय गोप्तारं गुप्त्या इत्यथोद्यतामारमाहरथंतरं ब्रूहीत्यथैनमादधातिभू
र्भुवो घर्मः शिरस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत्। छर्दिस्तोकाय तनयाय यच्छ भृगूणां त्वां गिरसां व्रत
पतेव्रतेनादधामीति भृग्वंगिरसामादध्यादादित्यानां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीति सन्यासां ब्राह्म
णानां प्रजानां वरुणस्य त्वा राज्ञो व्रतपतेव्रतेनादधामीति राज्ञः इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण व्रतपते व्रतेनादधामीति श०
राजन्यस्य मनोस्त्वाग्रामण्यो व्रतपते व्रतेनादधामीति वैश्यस्य ऋभूणां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधा
मीति रथकारस्येतियथर्षि यथागोत्रं गार्हपत्येन छंदसे सुत्तरनो हिरण्यशल्कमुपास्यति स्व या तनुवा संभ
वेत्यथैनं राजतं वृषलाय वाज्ञाताय वातिमृयच्छ सार्निमेवानिप्रयच्छतीति ब्राह्मणमथैनमुपतिष्ठतऊहं
त्वदस्मि मदसि त्वमेतन्ममासि यो निस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वह हव्यान्यग्ने पुत्रः पित्रे लोकृत्कृज्जातवेद
ः सुगार्हपत्यो विदहन्नरातीरुषसः श्रेयसी श्रेयसीर्दधत्। अग्ने सपत्नां श्वपबाधमानो रायस्पोषमिषमू

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ॰ सू॰ १३ जेमस्मासु धेहीति ९७ अथैनमग्निमाददते य एष सनेसमुप्तो भवति तं दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्यान्वाहार्यपच
नमादधाति भूर्भुवो वानाः प्राणस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत्। स्वदितं नो कायतननयाय पितुं पच। अमी
षांत्वा देवानां व्रतपते नादधामीति यथर्षि यथागोत्रं गायत्रेण छंदसेत्युत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यति स्वया
तनुवा संभवेति अथैनं राजन्यं वृषलाय वा ज्ञातापवाति प्रपच्छेसानिमेवानि प्रपच्छतीति ब्राह्मणमपि वा
गार्हपत्याद्देवान्वाहार्यपचनमादधाति प्रजापतिरग्निमसृजत सोबिभेत्प्र माधक्ष्यतीति तस्य त्रेधा महि-
मानं व्यौहच्छांत्या अप्रदाहाय येसेतस्माद्ब्राह्मणारथैनमुपतिष्ठत इमा उ मामुपतिष्ठंतु राय आभिः प्रजाभिरि
हसंवसेय। इहो इडा तिष्ठतु विश्वरूपी मध्ये वसोर्दीदिहि जातवेद इत्यथैनमेसाभ्यादधाति धूमं प्रणाय नैर्कैवपथे
नीयं तेन थाभ्यादधाति यथा मन्यते धौ दिते सूर्ये आहवनीय आधीयमानः संपत्स्यत इति तस्य तथा सं
पद्यत उपोपयमनीः कल्पयत्येष पूर्ववाहृत्पत्सृतः पुरस्तान्निषद्य थोङ्गानारमाहवाम देवं वृहीत्यथैन
मुपतिष्ठत ओजसे बलाय त्वोद्यच्छे वृषणे शुष्माया युषे वर्चसे। सपत्नतूरसि वृत्रतूर्यद्देवेषु महिमा सुवर्ग स्के
:। यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः पुष्टिर्या तेन मनुष्येषु प्रथते नया नो अग्ने जुषमाण एहि। दिवः पृथिव्याः पर्यं राम॰ १३

तरिक्षाद्वातात्पशुभ्यो अध्योषधीभ्यः। यत्रयत्र जातवेदः संबभूथ ततो नो अग्ने जुषमाण एहीति यस ग्ने-
त्सथेय हरत्यथेयत्सधोधः शिरो हरतीति ब्राह्मणमाददान एवैनामात्रा अभिसंपारयेदिसेनरपरं। अथं पूर्वेन
यंतिनमनुमंत्रयते। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा दीद्यानो वि भाह्यूर्जं
नो धेहि द्विपदे चतुष्पद इति विक्षु वसु परमंति विक्रमस्व ममहा ५ असि वेदिषन्मानुषेभ्यः। त्रिषु लोकेषु जा
गृहीत्यथोपाति यं त्वन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः। अनु सूर्यस्य पुरुत्रा च रश्मीननु द्या
वापृथिवी आततानेत्यथैतेनाश्वेन प्राचोत्तरतः पार्श्वतः संभाराणामाक्रमयति यथा हितस्याग्नेरंगारा
व अभ्यववर्तेरन्नित्यथैनं प्रदक्षिणमहत्याश्विरश्मुक्षेपादं च मुत्सृजति स एषो ध्वर्युर्भवसं ब्रह्मणे ददात्यथ प्र
दक्षिणमाहृत्य धूमं प्रतिष्ठापयति यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः संविदाने रोदसी संबभूवतुः। तयोः पृष्ठे सी
दनु जातवेदाः शंभूः प्रजाभ्यस्तनुवे स्योनः। प्राणं त्वामृत आदधाम्यन्नादमन्नाद्याय गोप्तारं तु ष्या इत्यथोद्गा
तारमाह वृहद्रथंतरं तनीषु रयैत मिति सामगाये ति सर्वाणि संप्रेष्य बृहती गीयमान आहवनीयमादधा-
ति भूर्भुवस्सुवरर्कं श्रक्षुस्तदसौ सूर्यस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत्। यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः शु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भा॰सू॰ १४ कंज्योतिरजस्रं।तेनमेदीदिहि तेनत्वादधे।अग्निनाग्नेब्रह्मणा।अमीषांत्वादेवानांव्रतपतेव्रतेनादधामी
तियथर्षियथागोत्रंगायत्रेणछंदसेत्युत्तरतोहिरण्यशल्कमुपास्यतिस्वयातनुवासंभवेत्यथैतंराजन्यंवृष
लायवाह्मानायवानिप्रयछत्सार्निमेवातिमयछतीतिब्रह्मणमथैनमुपनिष्ठतआनंजोव्यानंजोसर्वमा
युर्व्यानशाइत्यथैनावग्नीआदधातिसभ्यंचावसथीयंचाथरथचक्रंप्रवर्तयतिसंततंगार्हपत्यादाहवनी
यात १८ सर्वौषधेनव्याहृतिभिरग्नीञ्छमयित्वायंचपंचनानाहृत्सीयाःसमिधोभ्यभ्यादधातिसमिध्य
मानःप्रथमोनुधर्मइत्येताभिःपंचभिरासुदीअग्नेहविषोनुषाणाइत्येतामपोहूत्साथप्रदक्षिणमावृत्स
प्रसृत्सुत्रुसजघनेनगार्हपत्यंसंतिष्ठत्लन्नभिरुपतिष्ठतेयेतेअग्नेशिवेतनुवौ।विराट्चस्वराट्च।तेमा
विशतांतेमाजिन्वतां।येतेअग्नेशिवेतनुवौ।सम्राट्चाभिभूश्च।तेमाविशतांतेमाजिन्वतां।येतेअग्ने
शिवेतनुवौ।विभूश्चपरिभूश्चतेमाविशतांतेमाजिन्वतां।येतेअग्नेशिवेतनुवौ।प्रभ्वीचप्रभूतिश्च।ते
माविशतांतेमाजिन्वतां।यास्तेअग्नेशिवास्तनुवस्ताभिस्त्वादधइतिसर्वाभिर्गार्हपत्यंसर्वाभिराहवनीय राम॰ १४
मथघोरास्तन्वस्तनुदिशतियास्तेअग्नेघोरास्तनुवस्ताभिरमुंगछेत्यत्रयंयजमानोद्वेष्टितंमनसाध्यायेदि
र्वाभिरन्वाहार्यपचनं

स्थापउपस्थस्यविराजन्क्रमैरुपतिष्ठतेनर्यप्रजांमेगोपाय।अमृतत्वायजीवसे।जातांजनिष्यमाणांच।अमृ
तेसत्येप्रतिष्ठितामितिगार्हपत्यमथर्वपितुंमेगोपाय।रसमन्नमिहायुषे।अदब्धायोशीततनो।अविषन्नः
पितुंकृणुइत्यन्वाहार्यपचनं।शंस्यपशून्मेगोपाय।द्विपादोयेचतुष्पदः।अष्टाशफाश्चयइहाग्ने।येचैक
शफाआशुगाइत्याहवनीयं।सभ्यसभांमेगोपाय।येचसभ्याःसभासदः।तानिंद्रियावतःकुरु।सर्वमायुरु
पासतांइतिसभ्यं।अहेबुध्नियमंत्रंमेगोपाय।यमृषयस्त्रयिविदाविदुः।ऋचःसामानियजूंषि।साहि
श्रीरमृतासतामित्यावसथीयंअथगार्हपत्यआज्यंविलाप्योत्पूयस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वासमिद्व
त्याहवनीयेपूर्णाहुतिंजुहोतिसप्ततेअग्नेसमिधःसप्तजिह्वाइतिपूर्णाहुतौवरंददात्यथैनान्यग्निहोत्रपा स्नुयारं
त्राणिप्रक्षालितान्युत्तरेणगार्हपत्यमुपसादयतिकूर्चैवास्तनापांवास्थालीसंस्तुचमभिद्योततंसमिधमि
त्यथैनामग्निहोत्रीदक्षिणतउदीचींस्थापयित्वाब्राह्मणोवादोग्धिपूर्वौदुह्यादपरोदुह्यात्संमृशेद्धयो।
ईध्यासप्तुकामस्येत्यधिश्रित्योत्तरमानयत्यथैनदग्निहोत्रमग्रेणाहवनीयंपर्याहृत्यपूर्वयाद्वाराप्रपाद्य
जघनेनगार्हपत्यमुपसादयनस्मिन्नग्निहोत्रविधिंचेष्ट्वासमिधमुपयत्यप्राङ्हरतिजघनेनाहवनीयमु

(14)

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ॰सू॰ पसादयति कूर्चे त्वैनाꣳ समिधं मध्यत आहवनीयस्याद धाति तष्णीं तस्मा मादीप्तायां प्रतिमुखं द्विर्जुहोति
१५ जुर्ध्वं मार्ष्टिं वच मार्ष्टुं मयमेवाप्नोतीति ब्राह्मणं द्विरं गुल्माप्रास्योदङ् पर्यात्त्य समप्राचीनदंडया स्रुचाभ
क्षयति निर्णिज्य स्रुचं निधाय प्यास्त्रि: पूरयित्वोदग्दिश्यानि सस षड्ने वप्रीणानीति ब्राह्मणं कृत्वोपसमिं
धे ब्रह्मवर्चसस्य समिध्या अपोनिनयस वम्थस्यैवरूपमकरिति ब्राह्मणं १९ अथ परिकर्मिणं बहिर्लो
वं प्रहिणोत्सम्पात्तं वा यस्रुषाकरोत्यथ एष्यांꣳ स्त्री लोपः प्रणीयाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपत्यन्वदशहोता
रंख्याच्च क्षीनसामिधेनीरनुवक्ष्यन्दशहोतारम्याचक्षीत अपयित्वासादयति तस्याः पंचदशसामिधे
न्यः पंच प्रयाजावार्त्रघ्नावाज्यभागावथ हविषोग्निर्मूर्धा भुवइति त्रिष्टुभौ संयाज्ये अन्वाहार्यमासाघाग्ना
धेयदक्षिणां ददाति आ द्वादशभ्यो दद्यानिकामं भूयसीर्ददातिसंतिष्ठत एषेष्टिः स पूर्णपात्रविस्रुक्रमा
विसर्जने व्रतमथ तदानीमेव एष्यांꣳ स्त्रीत्वोऽपः प्रणीयैद्राग्नमेकादशकपालं निर्वपसादित्यं चरुं घृतए
षचरुर्भवति अनेनेदीयसि वाज्यमानयति अपयित्वासादयति तस्याः पंचदशसामिधेन्यः पंच प्रयाजा
वार्त्रघ्नावाज्यभागावथ हविष इंद्राग्नी रोचना दिवः अथ इत्रमिसैंद्राग्नस्यादितिर्न उरुष्यतु महीमष राम॰
१५

मातरमित्यादित्यस्य त्रिष्टुभौ संयाज्ये अन्वाहार्यमामाघाथैनं चरुंस्रुद्रस चत्वार आर्षेयाः प्राश्नंति दिशामेवज्यो॰
तिषि जुहोतीति ब्राह्मणं संतिष्ठत एषेष्टिः स पूर्णपात्रविस्रुक्रमैश्वरित्वा विसृजते व्रतमत्रैतद्वादशाहं व्रतं च
रति २० तस्यैतद्व्रतं नानृतं वदति न माꣳस मश्नाति न स्त्रियमुपैति नास्य पल्पूलनेन वासः पल्पूलयस्मन्न
यपाय्यश्रद्धोच्छिष्टी स्वयं पादौ प्रक्षालयते न लवणमश्नाति न कौशीधान्यमन्यत्रतिलेभ्यः प्राङ्कुचारस्वयꣳ
समिध आहरमाणो ग्नीनामंते संविशत्यजस्रा अस्यैतेद्वादशाहमग्नयो भवति नास्य ब्राह्मणो नाश्वान्नाहेव
सेदित्यग्निहोत्रोच्छेषणव्रतो वा यजमानो भवति भक्तमुपपल्या आहरं स्यथद्वादशासु एष्याꣳ स्त्रीत्वोपः प्र सुष्टास्व
णीयाग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति अपयित्वासादयति तस्याः पंच प्रयाजावार्त्रघ्नावा॰
ज्यभागावथ हविषोग्न आयूꣳषि पवस अग्ने पवस्वेति त्रिष्टुभौ संयाज्ये अन्वाहार्यमासाद्य त्रिंशन्मानं हिरण्यं
ददाति संतिष्ठत एषेष्टिः स पूर्णपात्रविस्रुक्रमैश्वरित्वा विसर्जने व्रतमथ तदानीमेव एष्याꣳ स्त्रीत्वोपः प्र
णीयाग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपत्यग्नये शुचये अपयित्वासादयति तस्याः पंचदशसामिधेन्यः
पंच प्रयाजावार्त्रघ्नावाज्यभागावथ हविषोऽग्ने पावक सनः पावकाग्निः शुचिव्रतनमुदग्ने शुच यस्तवेति
पंचदशसामिधेन्यः

(१८)

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आ॰सू॰
१६

त्रिष्टुभौ संयाज्ये न्वाहार्यं मासाद्य त्रिं ५ शन्मान चत्वारिं ५ शन्माने हिरण्ये रदानिसं निष्ठ तण्येष्टिः स पूर्णपात्रवि
सृज्य मेश्वरित्वा विसृजते व्रतं २१ अथा तो न्वारंभ स्यैवमीमां ५ सान्वारंभं पौर्णमास्याः समानोपवसथं
कुर्वीताथ प्रातरुदुंते ग्निहोत्रे पुराणां प्रणयनादाहेपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा चतुर्हो
तारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतौ गृहीत्वा सारस्वतौ होमौ जु
होति पूर्णा पश्चादित्यनुद्रुत्याग्नीषोमाविति जुहोत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा निवेशनी संगमनी वसूनामि
त्यनुद्रुत्य यत्ते देवा अदधुर्भागधेयमिति जुहोत्यथ पष्ठ्यां ५ स्तीर्त्वोपः प्रणीय प्राग्वैश्वदेवमेकादशकपा
लं निर्वपति सरस्वत्यै चरुं ५ सरस्वते द्वादशकपालमिति श्रपयित्वासादयतीन स्माः पंचदशसामिधेन्यः
पंच प्रयाजावात्रैघ्नावाज्यभागावथ हविषोग्याविष्णू अग्नाविष्णू प्रणो देव्या नो दिवः पीपिवां ५ सं ५ सरस्व
न्तस्तनं येने सरस्वत्कर्मयुइति त्रिष्टुभौ संयाज्ये न्वाहार्यमासाद्य मिथुनौ गावौ रदानिसं निष्ठतण्येष्टिः स पूर्णपा
त्रं विसृज्य मानविसृजते व्रतमथ पौर्णमासवैमृधाभ्यां यजते संतिष्ठते ग्न्याधेयं संतिष्ठते ग्न्याधेयं २२
इति बौधायनीये सूत्रे आधानप्रकरणं समाप्तं ॥ श्रीरामचंद्राय नमः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ रामः
१६

(१८)

K K S U LIBRARY RAMTEK 441 106 M1097 Dist. Nagpur

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=26.10.20 11:20
,TRANSFERRED=2020/10/26 at 11:22:52
,PAGES=16
,TYPE=STD
,NAME=S0004537
,Book Name=M-1097-AADHAN PRAKARAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection